

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การศึกษาการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ในสถานวัดอุประสงค์ ลักษณะการดำเนินงานการบริหารโครงการ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร 46 คน ครู 92 คน : ไปสังเกตโรงเรียน 13 โรงเรียน สัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน 13 คน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมการเกษตร 13 คน หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ 5 คน ศึกษานิเทศก์อำเภอ 5 คน ผู้ประสานงานโครงการ 3 คน ได้รับแบบสอบถามที่ผู้บริหารและครูตอบแล้วคืนจำนวน 138 ฉบับ แบบสังเกต 13 ชุด และแบบบันทึกผลการสัมภาษณ์ 39 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 190 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. สถานภาพของผู้บริหารและครู

กลุ่มตัวอย่างผู้บริหารส่วนมากเป็นอาจารย์ใหญ่และผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง อายุระหว่าง 31-40 ปี วุฒิปริญญาตรี มีประสบการณ์การบริหารโรงเรียน 1-5 ปี ผู้บริหารโรงเรียนที่ไม่เคยเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรและไม่เคยมีประสบการณ์การเกษตร มีมากกว่าร้อยละ 50 แต่ผู้บริหารโรงเรียนที่เคยเข้ารับการอบรมการจัดกิจกรรมอาหารกลางวัน มีมากกว่าร้อยละ 60

กลุ่มตัวอย่างครูที่คอยแบบสอบถามส่วนมากดำรงตำแหน่งอาจารย์ 2 เป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชาย อายุระหว่าง 31-40 ปี วุฒิปริญญาตรี มีประสบการณ์รับราชการครูระหว่าง 11-15 ปี ครูที่ไม่เคยเข้ารับการอบรมด้านการเกษตร และไม่มีประสบการณ์ด้านการเกษตร มีมากกว่าร้อยละ 56 แต่ครูที่เคยเข้ารับการอบรมการจัดกิจกรรมอาหารกลางวัน และส่วนมากอบรมเป็นระยะเวลา 1-10 วัน มีมากกว่าร้อยละ 60

2. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูด้านวัตถุประสงค์

2.1 ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่า โรงเรียนสามารถดำเนินงานสนองวัตถุประสงค์ของโครงการได้ทุกข้อ โดยเห็นว่าสามารถปลูกฝังนิสัยการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น และมีความขยันหมั่นเพียรได้ในระดับมาก สนองวัตถุประสงค์ด้านให้นักเรียนได้มีความรู้ทางโภชนาการ การถนอมอาหารและแปรรูปอาหาร และให้นักเรียนได้มีความรู้ทางด้านการเกษตรแผนใหม่ได้ในระดับปานกลาง สนองวัตถุประสงค์ด้านการให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการด้านการเกษตรของหมู่บ้านได้ในระดับน้อย

2.2 ความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์ของโครงการ ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์ของโครงการโรงเรียนดำเนินการได้จากเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันในโรงเรียน ให้นักเรียนมีความรู้การเกษตรแผนใหม่ ให้นักเรียนมีความรู้ทางโภชนาการ ปลูกฝังนิสัยการช่วยเหลือตนเอง และให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการด้านการเกษตรของหมู่บ้าน ตามลำดับ

2.3 โรงเรียนเกือบทุกโรงเรียนมีโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนบรรจุอยู่ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

2.4 การจัดทำโครงการ ผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นว่า คณะครูในโรงเรียนร่วมกันจัดทำโครงการ ส่วนครูมีความเห็นว่าในการจัดทำโครงการ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบร่วมกันจัดทำโครงการและคณะครูในโรงเรียนร่วมกันจัดทำโครงการ

2.5 ผลิตผลการเกษตรที่โรงเรียนผลิตเพื่อใช้ปรุงอาหารกลางวัน ตามวัตถุประสงค์ทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่าไม่เพียงพอ

2.6 ระยะเวลาที่จะพัฒนางานเกษตรให้ได้ผลผลิตเพียงพอตามวัตถุประสงค์ผู้บริหารโรงเรียนส่วนมากมีความคิดว่าจะต้องใช้เวลา 3-5 ปี แต่ครูส่วนมากมีความเห็นว่าจะต้องใช้เวลา 1-3 ปี

3. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนด้านลักษณะการดำเนินงาน

3.1 การวางแผนและการจัดทำแผนผังปลูกพืช

ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า การวางแผนจัดทำโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ผู้บริหารโรงเรียนประชุมครูทั้งโรงเรียน อภิปรายวัตถุประสงค์ของโครงการจากสำนักงานสวนจิตรลดา จนครูเข้าใจก็แล้วจึงวางแผนการดำเนินงาน

ในการจัดทำแผนผังปลูกพืช มีโรงเรียนที่จัดทำผังปลูกพืช ตามแนวดำเนินการของโครงการได้น้อยโรงเรียน และใช้ประโยชน์จากแผนผังได้น้อย

3.2 การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และผลผลิตที่ได้รับ

ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า เมล็ดพันธุ์พืชที่ได้รับพอเพียงกับความต้องการ แต่ไม่ตรงกับความต้องการของโรงเรียน การปลูกพืชโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้คำนวณระยะเวลาที่จะให้ผลผลิต ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการขาดแหล่งน้ำ จึงต้องปลูกพืชตามฤดูกาล

การปลูกไม้ผล โรงเรียนส่วนมากมีไม้ผลอยู่ก่อนเริ่มโครงการแล้ว ปลูกในบริเวณโรงเรียนให้ความร่มเย็น ผลผลิตได้น้อย มีโรงเรียนที่ปลูกไม้ผลเพื่อนำผลผลิตมาประกอบอาหารเพียงร้อยละ 25.49 เท่านั้น

ผลผลิตของพืชผักที่ได้รับ มีโรงเรียนที่ผลผลิตทยอยกันออกมามีรับประทานอย่างต่อเนื่องเพียงร้อยละ 12.50 เท่านั้น โรงเรียนอื่น ๆ ได้ผลผลิตไม่พอรับประทาน

ความเพียงพอของพืชผักและไม้ที่ผลิตได้ และนำมาประกอบอาหารกลางวัน โรงเรียนส่วนมากผลิตได้ร้อยละ 21-40 มีจำนวนร้อยละ 34.78 และโรงเรียนที่ผลิตได้ร้อยละ 1-20 มีจำนวนร้อยละ 32.61 อย่างไรก็ตามก็มีโรงเรียนที่ผลิตได้ถึงร้อยละ 81-100 อีกจำนวนร้อยละ 15.22

3.3 สัตว์เลี้ยงและผลิตภัณฑ์จากสัตว์

โรงเรียนส่วนมากไม่มีสัตว์เลี้ยงในโครงการ และไม่เคยได้รับพันธุ์สัตว์ โรงเรียนบางส่วนได้รับพันธุ์สัตว์ แต่ไม่ตรงกับความต้องการ มีโรงเรียนที่ได้รับพันธุ์สัตว์อย่างพอเพียงและต่อเนื่องเพียงร้อยละ 19.57 เท่านั้น

โรงเรียนส่วนมากไม่ได้รับพันธุ์ไก่พื้นเมือง และไม่ไก่เลี้ยงไก่พันธุ์นี้ มีโรงเรียนที่เคยได้รับพันธุ์ไก่ เพียงร้อยละ 3.28 เท่านั้น

สัตว์เลี้ยงในโครงการในรอบ 4 เดือน (กันยายน-ธันวาคม 2534) มีจำนวนมากพอควร เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปลาคุกกี้ กุ้ง ปลาบิล ไก่พันธุ์เนื้อ ไก่พันธุ์ผสม ไก่พื้นเมือง วัว และสุกร ส่วนมากแล้วเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายและบริโภค

ผลิตผลและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ในโรงเรียน โรงเรียนส่วนมากนำมาประกอบอาหารกลางวัน โรงเรียนบางส่วนขายเพื่อนำเงินมาเข้าโครงการอาหารกลางวัน โดยทั่วไปจะนำมาประกอบอาหารกลางวัน และบางส่วนก็ขายสัตว์เป็นด้วย เพราะธรรมชาติของการเลี้ยงสัตว์ต้องเลี้ยงเป็นรุ่น เมื่อเติบโตขายได้จะมีจำนวนคราวละมาก ๆ

3.4 อาหารเสริมและการช่วยเหลือนักเรียนขาดสารอาหาร

ผลการวิจัยพบว่า ในการประกอบอาหารกลางวันโรงเรียนส่วนมากแจ้งคุณประโยชน์จากสารอาหารที่นักเรียนจะได้รับก่อนประกอบอาหารทุกมื้อ แต่โรงเรียนเกือบทั้งหมดไม่ได้จัดทำตารางแสดงสารอาหารที่ได้จากพืช เนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ที่ใช้ประกอบอาหาร

โรงเรียนจัดนมสดให้เป็นอาหารเสริมสำหรับนักเรียนที่ขาดสารอาหาร และมีความสูง น้ำหนัก ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และให้นักเรียนดื่มนมทุกวัน จำนวนร้อยละ 40 และนอกจากนมสดแล้ว โรงเรียนยังจัดทำนมถั่วเหลืองเสริมให้นักเรียนดื่มเป็นประจำ อาหารอื่น ๆ เช่น ผลไม้สุก ถั่ว ที่โรงเรียนผลิตได้ก็นำมาให้นักเรียนรับประทานเสริมเช่นกัน

3.5 ปุ๋ยและอุปกรณ์การเกษตร

โรงเรียนส่วนมากทำปุ๋ยหมักขึ้นใช้เอง ร้อยละ 38.75 โรงเรียนบางส่วนซื้อปุ๋ยคอก โดยใช้งบประมาณของโรงเรียนเอง ร้อยละ 17.50 และมีโรงเรียนที่ได้รับปุ๋ยอินทรีย์จากโครงการร้อยละ 12.50

เครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร นอกเหนือที่โรงเรียนได้รับจากโครงการ
โรงเรียนร้อยละ 76.05 ผลิตขึ้นใช้เอง และขอบริจาคจากชุมชนได้เพิ่มเติม ร้อยละ 20 และ
โรงเรียนอีกร้อยละ 13.40 ที่ผลิตและขอบริจาคจากชุมชนได้เพิ่มเติม ร้อยละ 60

3.6 การบันทึกผลการปฏิบัติงาน การจัดทำบัญชีรับจ่ายเงิน และการประสานงานกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โรงเรียนประมาณร้อยละ 50 มีการบันทึกการดำเนินงานตามกิจกรรม
โครงการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนปลูกพืช การเตรียมดิน การปลูกและการบำรุงรักษา
การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเตรียมอาหาร การประกอบอาหาร การเก็บรักษาเครื่องมือ และ
การบันทึก ซึ่งพบว่าการบันทึกผลการปฏิบัติงานมากกว่าการบันทึกข้อตกลงก่อนทำงาน

ด้านการจัดทำบัญชีรับจ่ายเงินโครงการอาหารกลางวัน โรงเรียน
ส่วนมากร้อยละ 63.49 มอบหมายให้ครูจัดทำบัญชีเงินนอกงบประมาณ รองลงมาโรงเรียน
ร้อยละ 34.92 โรงเรียนได้จัดทำบัญชีเงินสดตามหลักการทำบัญชีของหน่วยงาน

โรงเรียนส่วนมากได้รับความร่วมมือ และการให้ความช่วยเหลือด้านการ
เกษตรจากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ และเกษตรจังหวัด ตามลำดับ นอกจากนี้ยังได้รับ
ความช่วยเหลือจากวิทยาลัยเกษตรกรรม และสถานประกอบการ เกษตรในชุมชนบ้างเล็กน้อย
โดยมีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานสวนจิตรลดา และสำนักงานการประถมศึกษา
จังหวัด ช่วยประสานการดำเนินงาน นิเทศ ติดตามให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานตาม
โครงการ

4. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนด้านการบริหารโครงการ

4.1 การพัฒนาบุคลากรและการแบ่งความรับผิดชอบการปฏิบัติงาน เกษตรของ

นักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนมากจัดให้มีการปฐมนิเทศสร้างความ
เข้าใจให้ครู โดยจัดประชุมครู ชี้แจง อภิปรายวัตถุประสงค์ของโครงการเมื่อเริ่มแรก เข้า
โครงการ และโรงเรียนส่งบุคลากรไปฝึกอบรม การปฏิบัติงานเกษตร งานอาหารกลางวัน
ร้อยละ 52.17 โดยส่งเฉพาะบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการเข้ารับการอบรมมากที่สุด ร้อยละ

80.43 ส่วนโรงเรียนที่ส่งบุคลากรเข้ารับการอบรมทุกคนมีร้อยละ 8.70 และส่วนมากเป็น การอบรมระยะสั้น 1-5 วัน

ด้านการแบ่งความรับผิดชอบให้กับนักเรียน โรงเรียนแบ่งความรับผิดชอบ การปฏิบัติงาน เกษตรให้นักเรียนเป็นรายชั้นเรียนมากที่สุด และแบ่งความรับผิดชอบให้นักเรียน แต่ละกลุ่มรับผิดชอบตามความสนใจ และตามกลุ่มสีของโรงเรียน รองลงมาตามลำดับ

4.2 การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน

การให้ความช่วยเหลือและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน มีผู้ปกครอง นักเรียนมาช่วยโรงเรียนปลูกพืชผัก ร่วมกิจกรรมเลี้ยงสัตว์ ความที่โรงเรียนขอความร่วมมือ ร้อยละ 61.54 และมีผู้ปกครองที่มาช่วยเป็นที่เลี้ยงให้นักเรียนเป็นครั้งคราวอีกร้อยละ 38.46 ลักษณะการช่วยเหลือผู้ปกครองส่วนมากให้ความช่วยเหลือด้านแรงงาน รองลงมาให้ความ ช่วยเหลือโดยการให้ยืมอุปกรณ์การเกษตร แนะนำเทคนิคการเกษตร เช่น การเพาะเลี้ยง การดูแลรักษาพืชและสัตว์ อนุญาตให้โรงเรียนใช้พื้นที่ทำการเกษตร และให้ความช่วยเหลือ ด้านเมล็ดพันธุ์พืช ตามลำดับ

4.3 การดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน การเผยแพร่ความรู้เรื่อง อาหาร และการประเมินสุขภาพนักเรียน

ลักษณะการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน ส่วนมาก โรงเรียนให้นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน และอนุญาตให้นักเรียนบางส่วนกลับไปรับประทาน อาหารที่บ้าน เพื่อให้ นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหาร รองลงมาคือ โรงเรียนให้นักเรียน ทุกคนนำอาหารมาจากบ้าน และโรงเรียนทำอาหารเสริมให้ โรงเรียนทำอาหารขายในราคา ถูก ตามลำดับ วิธีที่โรงเรียนใช้น้อยที่สุดคือ โรงเรียนเก็บค่าอาหาร และทำอาหารให้ นักเรียนรับประทาน

ด้านการประกอบอาหารกลางวัน โรงเรียนจัดให้นักเรียนรับผิดชอบ แต่ละวัน โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนกลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพมากที่สุด ร้อยละ 91.30 รองลงมาคือโรงเรียนจัดครูเวรเป็นแกนนำ ดูแล และช่วยเหลือการประกอบ อาหาร ร้อยละ 65.22

ด้านการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้เรื่องอาหาร โรงเรียนจัดให้มีการ
แนะนำนักเรียนและผู้ปกครอง เรื่องการดูแลรักษาคุณค่าอาหารมากที่สุด ร้อยละ 52.17
รองลงมาคือการใช้ตารางแสดงสารอาหาร ที่แจ้งประกอบการปรุงอาหารทุกครั้ง
ร้อยละ 39.13

ด้านการประเมินสุขภาพนักเรียน จากการชั่งน้ำหนักตามเกณฑ์มาตรฐาน
ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จากสถิติครั้งสุดท้ายปี พ.ศ.2534 ปรากฏว่าโรงเรียน
ร้อยละ 5 มีนักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานมากที่สุดถึงร้อยละ 39.13 และผลการ
ดำเนินงานตามโครงการที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ผู้บริหารโรงเรียนส่วนมากเห็นว่าการ
ดำเนินงานได้ผลเป็นที่น่าพอใจร้อยละ 47.83

4.4 เงินทุนงบประมาณโครงการอาหารกลางวันและการตรวจเยี่ยมโครงการ

เงินทุนงบประมาณโครงการอาหารกลางวันที่โรงเรียนมีอยู่ในปัจจุบัน
โรงเรียนส่วนมากมีงบประมาณมากกว่า 4,000 บาท รองลงมามีงบประมาณ
1,000-2,000 บาท

ด้านการตรวจเยี่ยมโครงการ พบว่า ผู้บริหารที่ให้ความสนใจมาเยี่ยมให้
กำลังใจ ช่วยเหลือโครงการ เป็นศึกษานิเทศก์อำเภอมากที่สุดถึงร้อยละ 58.46 รองลงมาคือ
หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอหรือผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ

5. ความคิดเห็นของครูด้านการปฏิบัติ การให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน และ ประโยชน์ของการจัดทำโครงการ

5.1 ครูมีความเห็นว่า ครูปฏิบัติภารกิจในเรื่องการวางแผนการปลูกพืช สอนวิธี
ปลูก วิธีขยายพันธุ์ วิธีบำรุงรักษาพืช ปฏิบัติการปลูกพืช ไม้ผล การหาเมล็ดพันธุ์ และการผลิต
ปุ๋ย อยู่ในระดับปานกลาง แต่ครูปฏิบัติภารกิจในเรื่องการเลี้ยงสัตว์ และการผลิตอุปกรณ์การ
เกษตร การเลี้ยงสัตว์อยู่ในระดับน้อย

กิจกรรมที่ครูปฏิบัติมากคือ การส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม
ปลูกพืชผักและการส่งเสริมให้นักเรียนปลูกไม้ผล

5.2 กิจกรรมอาหารกลางวันที่ครูปฏิบัติมาก คือ การสร้างนิสัยที่ดีในการประกอบอาหารรับประทานอาหาร ทำความสะอาด และเก็บอุปกรณ์ การฝึกนักเรียนประกอบอาหาร อธิบายถึงคุณประโยชน์ของอาหารที่รับประทาน และการจัดทำบัญชีควบคุมงบประมาณ กิจกรรมที่ครูปฏิบัติน้อยคือการจัดทำตารางแสดงสารอาหารที่ได้รับจากพืชและเนื้อสัตว์

5.3 ครูมีความเห็นว่ากิจกรรมทุกกิจกรรมให้ประโยชน์แก่นักเรียนมาก ยกเว้นกิจกรรมต่อไปนี้ที่ครูคิดว่ามีประโยชน์ปานกลาง คือ นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดเรื่องการผลิตและการบริโภค นักเรียนมีทักษะการแปรรูปอาหาร โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการการเกษตรและอาหารของหมู่บ้านและประโยชน์ด้านการนำชุมชนมาช่วยในการดำเนินงาน

6. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูด้านปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน

6.1 ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องปัญหาในการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ตามโครงการ กิจกรรมที่จัดว่ามีปัญหাপานกลาง คือ การหาพันธุ์สัตว์ที่โรงเรียนต้องการการสนับสนุนด้านพันธุ์สัตว์ ความเหมาะสมของสภาพดินในการเพาะปลูกพืช ความเพียงพอของอาหารสัตว์ ความเพียงพอของอุปกรณ์การเลี้ยงสัตว์ ความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ในการเพาะปลูก การให้อาหารสัตว์ ความเพียงพอของปุ๋ย การจัดทำโรงเรียนพืชและสัตว์ การหาแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ และความเพียงพอของพื้นที่เพาะปลูกพืช ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เป็นปัญหาลดหลั่นกันลงมา

6.2 กิจกรรมการดำเนินงานประกอบอาหารกลางวัน ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นตรงกันว่ากิจกรรมที่จัดว่าเป็นปัญหাপานกลาง คือ การอุทิศเวลาช่วยโรงเรียน เป็นประจำของผู้ปกครองนักเรียน ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทำบัญชีรับจ่ายเงินงบประมาณ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ และการบันทึกการปฏิบัติงาน เป็นปัญหาน้อยและน้อยมาก ตามลำดับ

7. พฤติกรรมการดำเนินงานเกษตรและอาหารกลางวันจากการสังเกต

7.1 ลักษณะการจัดกิจกรรมการเกษตรของโรงเรียน โรงเรียนมีการจัดทำแผนผังแสดงพื้นที่การเกษตรของโรงเรียน โดยมีการจัดทำแผนผังสวยงามและติดตั้งในที่เปิดเผย ร้อยละ 46.15 จัดทำโดยบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการ ร้อยละ 38.46 และมีโรงเรียนที่ยังไม่ได้จัดทำอีก ร้อยละ 15.38

7.2 ลักษณะของโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน โรงเรียนส่วนมากจัดทำโครงการได้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน ร้อยละ 92.30 ส่วนที่จัดทำไม่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนมีเพียงร้อยละ 7.60 เท่านั้น

7.3 การดำเนินงานตามปฏิทินงานของโครงการ โรงเรียนส่วนมากปฏิบัติงานได้ตรงเวลา และวิธีการที่กำหนดไว้ ร้อยละ 76.92 ส่วนโรงเรียนที่มีการปรับปรุงการดำเนินงานยืดหยุ่นตามความเหมาะสม มีจำนวนร้อยละ 23.08

7.4 สภาพการปลูกพืชผัก โรงเรียนในโครงการส่วนมากให้ความสนใจ ดูแลพืชผักใ้คงงามดี ร้อยละ 76.92 และปล่อยให้พืชผักแคะแสรน ไม่เอาใจใส่ดูแลมีเพียงร้อยละ 23.08 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดการดำเนินงานพบว่า มีโรงเรียนที่รคน้ำพรวนดิน เก็บวัชพืชอย่างดี ร้อยละ 53.85 มีการรคน้ำ แต่ไม่ได้เก็บวัชพืช ร้อยละ 23.07 และโรงเรียนที่ไม่ได้ดูแลพืชผักเท่าที่ควรอีกร้อยละ 23.07

7.5 ลักษณะของผลผลิตพืชผัก โรงเรียนที่มีผลผลิตจากพืชผักสวนครัวทยอยกันออกมามีร้อยละ 53.85 และโรงเรียนที่มีผลผลิตออกมาเป็นจำนวนมากเป็นคราว ๆ อีกร้อยละ 46.15

7.6 ความสนใจของนักเรียนต่อการดูแลพืชผัก โรงเรียนที่นักเรียนให้ความสนใจดูแลรักษาพืชผัก อยู่ในระดับมาก และสนใจดูแลรักษาในระดับปานกลาง มีจำนวนเท่ากันคือ ร้อยละ 38.46 ส่วนโรงเรียนที่นักเรียนให้ความสนใจ ดูแลรักษาอยู่ในระดับน้อย มีจำนวนร้อยละ 23.08

7.7 อุปกรณ์การเกษตร โรงเรียนที่มีอุปกรณ์การเกษตร เพียงพอมีจำนวนร้อยละ 46.15 ส่วนโรงเรียนอีกร้อยละ 53.85 มีอุปกรณ์การเกษตรไม่เพียงพอ

7.8 วิธีการปฏิบัติงานเกษตรของนักเรียน โรงเรียนที่นำเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ มาให้นักเรียนปฏิบัติมีมากถึงร้อยละ 84.62 ส่วนโรงเรียนที่ใช้วิธีการแบบดั้งเดิมมีเพียงร้อยละ 15.38

7.9 ความเอาใจใส่ในการดำเนินงานตามโครงการของผู้บริหารโรงเรียนและครูที่รับผิดชอบโครงการเกษตร ผู้บริหารโรงเรียนในโครงการทุกคนเอาใจใส่ดูแล ให้กำลังใจ

สนับสนุนกิจกรรมการเกษตรที่ครูที่รับผิดชอบโครงการเกษตรในโรงเรียนที่เอาใจใส่นักเรียนมาก มีจำนวนร้อยละ 61.54 ส่วนครูที่รับผิดชอบโครงการเกษตรในโรงเรียนที่ให้ความสนใจเอาใจใส่นักเรียนน้อยมีจำนวนร้อยละ 38.46

7.10 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาการเกษตรกับกิจกรรมการเกษตรของโครงการ โรงเรียนในโครงการทุกโรงจัดได้สัมพันธ์สอดคล้องกันดี

7.11 การจัดกิจกรรมอาหารกลางวัน โรงเรียนจัดกิจกรรมอาหารกลางวันหลาย ๆ รูปแบบทำให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันทุกวัน มากที่สุดถึงร้อยละ 92.30 ส่วนโรงเรียนที่ใช้งบประมาณของโรงเรียนประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานโดยไม่คิดมูลค่ามีเพียงร้อยละ 7.60 เท่านั้น

7.12 การช่วยเหลือนักเรียนที่มีภาวะโภชนาการต่ำ โรงเรียนที่จัดอาหารเสริม เช่น นมสด นมถั่วเหลือง ให้นักเรียนดื่มเป็นประจำมีร้อยละ 76.92 ส่วนโรงเรียนที่ยังไม่ได้ดำเนินการแก้ไขมีร้อยละ 23.08

8. ความสนใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

8.1 การช่วยเหลือของผู้ปกครองนักเรียนด้านการเกษตรและอาหารกลางวัน โรงเรียนที่มีผู้ปกครองนักเรียนมาช่วยเป็นประจำ มีเพียงร้อยละ 7.69 ผู้ปกครองมาช่วยโรงเรียนบ้างนาน ๆ ครั้งตามที่โรงเรียนขอความร่วมมือ มีมากถึงร้อยละ 69.23 ส่วนโรงเรียนที่ไม่เคยมีผู้ปกครองมาช่วยเหลือเลย มีจำนวนร้อยละ 23.08

8.2 กิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้านเกษตรกรรม โรงเรียนที่จัดให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนทราบ มีร้อยละ 46.15 เป็นศูนย์บริการความรู้ด้านการเกษตรร้อยละ 23.08 และมีการเชิญชวนให้ชุมชนมาร่วมดำเนินการร้อยละ 30.76

8.3 การนิเทศติดตามผลของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และหน่วยงานบริหารส่วนกลาง เช่น สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานสวนจิตรลดา โรงเรียนที่ได้รับการนิเทศ ติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ มีร้อยละ 38.46 โรงเรียนที่ได้รับการนิเทศติดตามผล แต่ไม่สม่ำเสมอ อีกร้อยละ 38.46 เช่นกัน และมีโรงเรียนที่ได้รับการนิเทศค่อนข้างน้อย ร้อยละ 23.08

๑. สรุปความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่มีต่อการดำเนินงานตามโครงการ
แหล่งทรัพยากรและทุนสนับสนุน ความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน จากการสัมภาษณ์

ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ประสานงานโครงการ ผู้บริหารในส่วนกลาง
หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ศึกษาพิเศษอำเภอ ผู้บริหารโรงเรียน และครูที่รับผิดชอบ
การเกษตรของโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

๑.1 การดำเนินงานของโรงเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน
ตามพระราชดำรินั้น วัตถุประสงค์การดำเนินงานของโครงการสนองความจำเป็นของโรงเรียน
ทั้งด้านการเพิ่มผลผลิตการเกษตรที่ใช้ในการประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียน การสร้างนิสัย
การทำงานที่ดี นิสัยการรับประทานอาหารที่ดีให้กับนักเรียน รวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน
และท้องถิ่น

๑.2 ด้านเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ โรงเรียนในโครงการได้รับเงินทุนและสิ่งของ
ครั้งแรกนั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะเริ่มกิจกรรมให้โรงเรียน จากนั้นโรงเรียนต้องระดมทรัพยากร
จากชุมชน ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือมาก โดยเฉพาะหน่วยราชการที่ให้ความช่วยเหลือมากที่สุด
คือ สำนักงานสวนจิตรลดา หน่วยราชการอื่น ๆ ให้ความช่วยเหลือบ้างแต่ไม่จริงจังนัก

โรงเรียนในโครงการส่วนมากขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และมีความ
ต้องการบ่อบาดาลและสายกั้นน้ำตามลำธารธรรมชาติเพิ่มเติม ต้องการความช่วยเหลือ
จากหน่วยงานราชการด้านการเกษตร และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
ทั้งในด้านบุคลากร ความรู้ และงบประมาณ

๑.3 ความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน บุคลากรทุกโรงเรียน
ให้ความร่วมมือดี แต่เนื่องจากมีชั่วโมงสอนมาก ทำให้ไม่มีเวลาช่วยเหลือมากนัก ปฏิบัติงาน
ได้ไม่เต็มที่ความช่วยเหลือของผู้ปกครองนักเรียนต่อกิจกรรมการเกษตร และอาหารกลางวัน
มีน้อยมาก เพราะผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีฐานะยากจน ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ จึงไม่มี
เวลามาช่วยโรงเรียนมากนัก โรงเรียนได้รับการนิเทศติดตามผลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่
ในระดับปานกลาง ผู้ประสานงานโครงการสวนจิตรลดา มีการนิเทศติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานเรียงตามลำดับ คือ ปัญหาด้านบุคลากร ปัญหา
งบประมาณ ปัญหาพื้นที่ทำการเกษตร ปัญหาแหล่งน้ำ และหน่วยงานที่น่าจะให้ความช่วยเหลือ
โรงเรียนในโครงการ

10. สรุปข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนและครู

- 10.1 โรงเรียนในโครงการมีความต้องการครูที่มีวุฒิทางการเกษตรโดยตรง
- 10.2 โรงเรียนต้องการพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ตรงกับความต้องการของโรงเรียน
- 10.3 โรงเรียนต้องการงบประมาณ เพื่อเป็นทุนในการดำเนินงาน งบประมาณชุดก่อนหน้าขาด งบประมาณซื้ออุปกรณ์การเกษตรอื่น ๆ
- 10.4 ควรจัดให้มีการอบรมครูโรงเรียนในโครงการ ให้ความรู้เรื่องการเกษตร แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และหาไปทัศนศึกษาดูงานการเกษตร
- 10.5 หน่วยงานที่รับผิดชอบทางการเกษตร ควรจัดทำโครงการสนับสนุนกิจกรรมเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน กำหนดภารกิจ บุคลากรดำเนินงาน และงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนในโครงการทุกโรงเรียน

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้ คือ

1. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ

จากการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่า โรงเรียนสามารถดำเนินงานสนองวัตถุประสงค์ของโครงการได้ทุกข้อ โดยเห็นว่าสามารถปลูกฝังนิสัยการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น และมีความขยันหมั่นเพียรได้ในระดับมาก สนองวัตถุประสงค์ด้านช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันในโรงเรียน ให้นักเรียนได้มีความรู้ทางด้านการเกษตรแผนใหม่ มีความรู้ทางโภชนาการ การถนอมอาหาร และแปรรูปอาหารได้ในระดับปานกลาง สนองวัตถุประสงค์ด้านการให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการด้านการเกษตรของหมู่บ้านได้ในระดับน้อย นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนและครูยังมีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์ของโครงการ เรียงลำดับจาก เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันในโรงเรียน ให้นักเรียนมีความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ ให้นักเรียนมีความรู้ทางโภชนาการ ปลูกฝังนิสัยการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น ขยันหมั่นเพียร และให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการด้านการเกษตรของหมู่บ้าน ซึ่งจะเห็นว่าลำดับความสำคัญของโครงการที่ได้จากผลการวิจัยสอดคล้องกับการเรียงลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์ของโครงการแม่บทจากสำนักงานสวนจิตรลดา (2534)

ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่า โรงเรียนในโครงการเกือบทั้งหมดจัดทำแผนงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียน บรรจุอยู่ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน โดยมีผู้บริหารโรงเรียนและครูที่รับผิดชอบร่วมกันพิจารณาจัดทำโครงการ แต่ผลผลิตการเกษตรของโรงเรียนที่ผ่านมายังไม่เพียงพอที่จะใช้ประกอบอาหารกลางวัน ผู้บริหารโรงเรียนส่วนมากจึงมีความเห็นว่าจะต้องใช้เวลา 3-5 ปี ที่จะช่วยให้การพัฒนางานเกษตรได้ผลผลิตเพียงพอที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน แต่ครูส่วนมากมีความเห็นว่าจะต้องใช้เวลาในการพัฒนางานเกษตรเพียง 1-3 ปี เท่านั้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาระยะเวลาในการดำเนินงานและความสำเร็จของโครงการ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอได้นั้น ควรจะขึ้นอยู่กับความพร้อมขององค์ประกอบในการดำเนินงาน คือ ความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน นักเรียน มีความตั้งใจจริงในการทำงาน การสนับสนุนด้านเมล็ดพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่ตรงกับความต้องการของโรงเรียน งบประมาณที่เพียงพอ ความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ในการเพาะปลูก แหล่งน้ำ หน่วยงานที่รับผิดชอบ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ช่วยเหลือการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนความร่วมมือจากผู้บริหารครูนักเรียน และชุมชนในท้องถิ่น เห็นความสำคัญและประโยชน์ของโครงการ

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และเกี่ยวข้องในการดำเนินงานของโรงเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ พบว่า วัตถุประสงค์การดำเนินงานของโครงการ ช่วยสนับสนุนความต้องการของโรงเรียน ทั้งในด้านการเพิ่มผลผลิตการเกษตรที่ใช้ในการประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียน การปลูกฝังนิสัยการทำงานที่ดี นิสัยการรับประทานอาหารที่ดีให้นักเรียน รวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชนและท้องถิ่น

2. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนด้านลักษณะการดำเนินงาน

2.1 การวางแผนและการจัดทำแผนผังปลูกพืช

การวางแผนการดำเนินงานโครงการ เป็นการเตรียมความพร้อม ทำความเข้าใจในหลักการ วิธีการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ การวางตัวบุคคล งบประมาณ กำหนดระยะเวลา และผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ (Luther Gulick อ้างถึงใน ประถม แสงสว่าง, 2524) ผลการวิจัยพบว่า ในการวางแผนจัดทำโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ผู้บริหารโรงเรียนได้ประชุมครูทั้งโรงเรียน อภิปรายวัตถุประสงค์

ของโครงการจากสำนักงานสวนจิตรลดา จนครูเข้าใจดีแล้วจึงวางแผนการดำเนินงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันตรา โสมรังสรรค์ (2529) ที่พบว่า โรงเรียนมีการประชุม วางแผนงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการอย่างสม่ำเสมอ

การจัดทำแผนผังปลูกพืช พบว่า มีโรงเรียนที่จัดทำผังแสดงพื้นที่การ เกษตรในการปลูกพืชตามแนวดำเนินการของโครงการได้ในระดับน้อย และใช้ประโยชน์จาก แผนผังได้ในระดับน้อยเช่นกัน โรงเรียนประถมศึกษาส่วนมากจะมีการจัดทำแผนผังแสดงจุดที่ตั้ง ของอาคารเรียน อาคารประกอบต่าง ๆ ตามหลักการบริหารงานโรงเรียนด้านอาคารสถานที่ อยู่แล้ว และจากผลการสังเกต พบว่า โรงเรียนในโครงการส่วนมากจะบรรจุผังแสดงพื้นที่ การเกษตรของโครงการ รวมอยู่ในแผนผังของอาคารเรียน

2.2 การปลูกพืชและผลผลิตที่ได้รับ

การดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ โรงเรียนในโครงการส่วนมากสามารถจัดทำแผนปฏิบัติการโครงการได้เหมาะสมกับสภาพของ โรงเรียนถึงร้อยละ 92.30 และโรงเรียนส่วนมากปฏิบัติงานได้ตรงเวลา และวิธีการที่กำหนด ไว้ตามปฏิทินงานโครงการ มีบางโรงเรียนที่มีการปรับปรุงการดำเนินงานยืดหยุ่นตามความ เหมาะสมอยู่ในระดับน้อย

การปลูกพืชผักสวนครัวและไม้ผล ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนใน โครงการส่วนมากให้ความสนใจ ดูแลพืชผักโตงอกงามดีถึงร้อยละ 76.92 จากการสังเกต พบว่ามีการรดน้ำ พรุนดิน เก็บวัชพืช ในระดับปานกลาง แต่การปลูกพืชผักของโรงเรียน ส่วนมากจะไม่ได้คำนวณระยะเวลาที่จะให้ผลผลิต ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการขาดแหล่งน้ำ จึง ต้องปลูกพืชตามฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตจากพืชผักที่โรงเรียนผลิตเพื่อนำมาใช้ในการประกอบ อาหารกลางวันจึงยังไม่เพียงพอ และพบว่าโรงเรียนที่มีผลผลิตทยอยกันออกมา มีให้รับประทาน อย่างต่อเนื่อง มีเพียงร้อยละ 12.50 เท่านั้น โรงเรียนอื่น ๆ ได้ผลผลิตไม่พอรับประทาน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี ลักษณะงาม (2527) และ เพลินพิศ ทองดี (2528) ที่พบว่าโรงเรียนส่วนมากทำการเกษตรและนำผลผลิตมาใช้ประกอบอาหารกลางวัน แต่ไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกส่วนมากจะเป็นดินทราย ไม่เหมาะแก่การ เพาะปลูก บางแห่งเป็นที่ลุ่มน้ำจะท่วมแปลงเกษตรเมื่อถึงฤดูฝน นอกจากนี้ในฤดูร้อนยัง

ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการเกษตร ผลผลิตที่ได้จึงไม่เพียงพอ ซึ่งเรื่องนี้ สายหยุด จำปาทอง (2527) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การจัดกิจกรรมการเกษตรเพื่อสนับสนุนโครงการอาหารกลางวัน มิใช่ทำได้แค่เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น เด็กควรจะได้ฝึกปลูกผักสวนครัวที่บ้าน และนำผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหารที่บ้านและที่โรงเรียน ฉะนั้นการสอนให้เด็กมีความรู้และสามารถปลูกพืชผักสวนครัวทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน จะเป็นการช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาการขาดแคลนผลผลิตทางการเกษตร สำหรับไม้ผลของโรงเรียน ส่วนมากจะเป็นไม้ผลที่มีอยู่ก่อนเริ่มโครงการแล้ว ปลูกในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ความร่มเย็น ใ้ผลผลิตเพียงเล็กน้อย และโรงเรียนได้นำผลผลิตมาจัดเป็นอาหารเสริมให้นักเรียนรับประทาน

2.3 สัตว์เลี้ยงและผลิตภัณฑ์จากสัตว์

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนมากไม่มีสัตว์เลี้ยงในโครงการ จากการสัมภาษณ์ครูที่รับผิดชอบโครงการและผู้บริหารโรงเรียนพบว่า การเลี้ยงสัตว์ในโรงเรียนประสบปัญหาในเรื่องการขาดแคลนพันธุ์สัตว์ ขาดเงินทุนสำหรับทำโรงเรียนให้สัตว์และซื้ออาหารสัตว์ การดูแลและการให้อาหารในวันหยุด ซึ่งเป็นภาระกับทางโรงเรียนและนักเรียนมาก นอกจากนี้โรงเรียนยังประสบปัญหาการเกิดโรคระบาดในสัตว์ ทำให้ขาดทุนครวละมาก ๆ แต่ก็มีโรงเรียนบางส่วนที่นิยมการเลี้ยงปลาในบ่อขุดของโรงเรียน โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากกรมประมง เกษตรอำเภอ สถานศึกษาในพื้นที่ ปลาที่นิยมเลี้ยงได้แก่ ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาดุก เพราะนอกจากจะสะดวกในการเลี้ยงดูแล้ว ยังสามารถทำผลผลิตให้โรงเรียนครวละมาก ๆ โดยโรงเรียนจะนำมาใช้ในการประกอบอาหารกลางวัน ให้นักเรียนรับประทาน ส่วนหนึ่ง และถ้ามีมากพอก็จะส่งออกขายในชุมชน หรือตลาดเพื่อนำเงินที่ได้มาสมทบกองทุนอาหารกลางวันของโรงเรียน

สัตว์เลี้ยงในโครงการ ในรอบ 4 เดือน (กันยายน-ธันวาคม 2534) มีจำนวนมากพอควร เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปลาดุกบึงอูย ปลานิล ไก่พันธุ์เนื้อ ไก่พันธุ์ผสม ไก่พื้นเมือง วัวและสุกร ส่วนมากแล้วเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายและบริโภค

2.4 อาหารเสริมและการช่วยเหลือนักเรียนขาดสารอาหาร

จากผลการวิจัยพบว่า ในการประกอบอาหารกลางวันโรงเรียนส่วนมากได้แจ้งคุณประโยชน์จากสารอาหารที่นักเรียนจะได้รับก่อนการประกอบอาหารทุกครั้ง แต่โรงเรียนเกือบทั้งหมดไม่ได้จัดทำตารางแสดงสารอาหารที่ได้จากพืช เนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ที่ใช้ประกอบอาหาร โรงเรียนให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีภาวะโภชนาการต่ำขาดสารอาหาร มีส่วนสูงและน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยโรงเรียนร้อยละ 40 จัดนมสด นมถั่วเหลือง ให้นักเรียนดื่มทุกวัน นอกจากนี้ผลไม่สุก เช่น กกล้วย มะละกอ ถั่วที่โรงเรียนผลิตได้ก็นำมาให้นักเรียนรับประทานเป็นอาหารเสริมเช่นกัน สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530) ที่กำหนดไว้ว่าโรงเรียนต้องจัดอาหารเสริมให้นักเรียน นอกเหนือจากการจัดอาหารตามรูปแบบอีกอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 วัน และจากผลการวิจัยของกองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2525) แสดงว่ามีโรงเรียนเพียงร้อยละ 2 ที่สามารถจัดทำอาหารเสริมได้ทุกวัน นอกจากนี้ จันทรา ไสมรังสรรค์ (2529) พบว่า โรงเรียนจัดอาหารเสริมประเภท นมถั่วเหลืองให้บริการนักเรียน แต่ไม่สม่ำเสมอ และส่วนใหญ่ผู้จัดบริการแบบให้เปล่า ดังนั้นการที่โรงเรียนจัดบริการไม่สม่ำเสมอหรือบางโรงเรียนไม่สามารถจัดบริการได้ทุกวัน จึงไม่อาจจะช่วยแก้ปัญหาภาวะทุพโภชนาการในเด็กวัยเรียนได้เท่าที่ควร

2.5 ปุ๋ยและอุปกรณ์การเกษตร

โรงเรียนส่วนมากทำปุ๋ยหมักขึ้นใช้เอง โรงเรียนบางส่วนที่ต้องซื้อปุ๋ยคอกเพิ่มโดยใช้งบประมาณของโรงเรียนเอง และโรงเรียนบางส่วนได้รับปุ๋ยอินทรีย์จากโครงการอีกร้อยละ 12.50 ในด้านเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร โรงเรียนได้รับอุปกรณ์การเกษตรจากโครงการจำนวนหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนส่วนมากเห็นว่าอุปกรณ์การเกษตรที่ได้รับยังไม่เพียงพอเนื่องจากอาจเกิดการชำรุดเสียหาย เมื่อนำไปใช้งาน จึงผลิตอุปกรณ์การเกษตรขึ้นใช้เองถึงร้อยละ 76.05 และบางส่วนก็ขอบริจาคจากชุมชนเพิ่มเติม

2.6 การบันทึกผลการปฏิบัติงาน

โรงเรียนประมาณร้อยละ 50 มีการบันทึกการดำเนินงานตามกิจกรรมโครงการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนปลูกพืช การเตรียมดิน การปลูก และการบำรุงรักษา

การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเตรียมอาหาร การประกอบอาหาร การเก็บรักษาเครื่องมือ และ การบันทึกการดำเนินงาน ซึ่งพบว่ามีการบันทึกผลการปฏิบัติงานมากกว่าการบันทึกข้อตกลงก่อนทำงาน

2.7 การจัดทำบัญชีรับจ่ายเงินโครงการอาหารกลางวัน

โรงเรียนส่วนมากร้อยละ 63.49 มอบหมายให้ครูจัดทำบัญชีเงินนอกงบประมาณ รองลงมาโรงเรียนร้อยละ 34.92 จัดทำบัญชีเงินสดตามหลักการบัญชีของหน่วยงาน แสดงว่าการจัดทำบัญชีรับจ่ายเงินโครงการอาหารกลางวันมีปัญหาในระดับน้อยมากสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี ลักษณะงาม (2527) และ พรทิพย์ ชัยชนะ (2529) ที่พบว่าการทำบัญชีการเงินของโครงการเป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อย เนื่องจากผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นผู้จัดทำบัญชีรับจ่ายด้วยตนเอง ช่วยให้ลดปัญหายุ่งยากและขั้นตอนในการทำบัญชีให้น้อยลง นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ยังได้จัดให้มีการอบรมด้านการเงินแก่ครูที่รับผิดชอบโครงการทุกโรงเรียนก่อนเริ่มดำเนินงาน ครูจึงมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบปฏิบัติ และหากเกิดปัญหาโรงเรียนสามารถแก้ไขได้โดยการอ่านคำแนะนำเพิ่มเติมจากเอกสารคู่มือการบริหารโครงการอาหารกลางวัน

2.8 การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โรงเรียนส่วนมากได้รับความร่วมมือ และการให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตร จากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ และเกษตรจังหวัด ตามลำดับ นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากวิทยาลัยเกษตรกรรม และสถานประกอบการเกษตรในชุมชนบ้างเล็กน้อย โดยมีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานสวนจิตรลดา และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ช่วยประสานการดำเนินงาน นิเทศ ติดตามให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานตามโครงการ

3. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนด้านการบริหารโครงการ

3.1 การพัฒนาบุคลากร

โรงเรียนส่วนมากจัดให้มีการปฐมนิเทศ สร้างความเข้าใจให้ครู โดยการจัดประชุมครู ชี้แจง อภิปรายวัตถุประสงค์ของโครงการ เมื่อเริ่มแรกเข้าโครงการ และโรงเรียน

ส่งบุคลากรไปฝึกอบรมการปฏิบัติงานเกษตร งานอาหารกลางวัน โดยส่งเฉพาะบุคลากรที่
 รับผิดชอบโครงการเข้ารับการอบรมมากที่สุด ร้อยละ 80.43 และส่วนมากเป็นการอบรม
 ระยะสั้นในช่วงเวลา 1-5 วัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นवलสมร ชมะสุนทร (2531) ที่
 พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการประชุมวางแผนงานร่วมกัน มีการมอบหมายงานที่เหมาะสม ซึ่ง
 การดำเนินงานในส่วนของกิจกรรมโครงการอาหารกลางวัน จะมีคณะกรรมการอาหารกลางวัน
 ทำหน้าที่วางแผนนโยบายกำหนดหลักการในการจัดดำเนินงานให้คำแนะนำ และช่วยเหลือโครงการ
 ในด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปตามขั้นตอนการจัดอาหารกลางวันของสำนักงานคณะกรรมการการ
 ประถมศึกษาแห่งชาติ (2530) ที่มีการประชุมวางแผนงานร่วมกันอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
 และมอบหมายงานให้กับครูที่รับผิดชอบที่ได้ผ่านการอบรมการจัดโครงการอาหารกลางวันใน
 โรงเรียนมาแล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี ลักษณะงาม (2527) และ วิภาวิ
 เกียรติศิริ (2528) ที่พบว่า โรงเรียนมีคณะกรรมการอาหารกลางวันเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ
 และส่วนมากผู้รับผิดชอบโครงการได้แก่ ครูที่ผ่านการอบรมการจัดอาหารกลางวันมาแล้ว ซึ่งการ
 จัดดำเนินงานโดยมีคณะกรรมการรับผิดชอบ เป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้โครงการอาหารกลางวัน
 ดำเนินไปได้ด้วยดี (บุญเลิศ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, 2527) และผลการวิจัยจากการสังเกต
 การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการส่วนมากพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครู เอาใจใส่
 ให้กำลังใจ ดูแล สนับสนุนการดำเนินงานดี เห็นความสำคัญของการทำงานเกษตรในโรงเรียน
 มีความสามารถในการบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับกิจกรรมของโครงการ
 ได้ดีเยี่ยม เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
 และนโยบายการจัดการเรียนการสอนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 (2530) ที่ต้องการให้โรงเรียนบูรณาการกิจกรรมอาหารกลางวัน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
 ประสมการณ์ต่าง ๆ โดยมีกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพเป็นแกนกลาง จัดให้นักเรียนได้ฝึก
 ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนวิชางานเกษตรได้สัมพันธ์ สอดคล้องกับกิจกรรมเกษตรของ
 โครงการดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ ชัยชนะ (2531) ที่พบว่าโรงเรียนต่าง ๆ
 จัดโครงการอาหารกลางวันให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ด้วยการใช้เวลาบางส่วน
 จากกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในการฝึกปฏิบัติงานให้นักเรียน ผู้วิจัยมีความเห็นว่เพื่อให้การ
 ดำเนินงานเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น บุคลากรควรจะได้รับการอบรมอย่างทั่วถึง หน่วยงานที่รับผิดชอบ
 ควรจัดให้มีการอบรมเพิ่มเติมระยะสั้น แก่ครูที่รับผิดชอบโครงการ และเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน
 ด้านการเกษตร การชลประทาน อนามัย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน เข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อร่วม
 ประสานการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

3.2 การแบ่งความรับผิดชอบให้กับนักเรียน

ในการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ ในโรงเรียนประถมศึกษา วัตถุประสงค์หลักของโครงการนั้น มุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์โดยตรง ต่อตัวนักเรียน ทั้งในด้านการช่วยแก้ปัญหาการขาดอาหารกลางวัน มุ่งปรับปรุงภาวะทุพโภชนาการ ในเด็กให้มีอาหารที่มีคุณค่า และปริมาณที่เพียงพอรับประทาน นอกจากนี้ยังมีจุดประสงค์ต้องการ ฝึกให้เด็กนักเรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีนิสัย ขยันขันแข็ง รักการทำงาน และยังสามารถนำไปใช้ประกอบเป็นอาชีพได้ต่อไป(ฝ่ายแผนและพัฒนา สอนจิตรลดา 2532) ดังนั้นนักเรียนจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูจะต้องให้ความสนใจ ใส่ ใจติดตามช่วยเหลือให้คำแนะนำที่ได้อย่างต่อเนื่อง จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนในโครงการมี การแบ่งความรับผิดชอบให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นรายชั้นเรียน และแบ่งนักเรียน ให้รับผิดชอบตามกลุ่มความสนใจ และจากการสังเกตพบว่า นักเรียนส่วนมากให้ความสนใจดูแล รักษาพืชผักสวนครัวที่ปลูก อยู่ในระดับมากและระดับปานกลาง เท่ากันคือ ร้อยละ 38.46 ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระชัย ศรีเมือง (2532) ที่กล่าวว่า ในการดำเนินงานผลิตผลผลิต ทางการเกษตรครูควรชี้แจงให้นักเรียนมีการประชุมวางแผนร่วมกัน แบ่งหน้าที่การทำงาน สังเกต การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ คำนวณจำนวนผลผลิตแต่ละครั้ง ฝึกการขายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ฝึกนักเรียนเป็นศูนย์กลาง จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาในการทำงานได้ รู้จักระบบการทำงานกลุ่ม จึงเป็นการดำเนินงาน โครงการที่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับ ปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้เป็นอย่างดี

3.3 การให้ความร่วมมือของผู้ปกครองนักเรียน

ผลการวิจัยแสดงว่า มีผู้ปกครองนักเรียนมาช่วยโรงเรียนด้านการเกษตร และอาหารกลางวัน ในระดับน้อยมาก เพราะผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีฐานะยากจน ต้อง ทำงานหาเลี้ยงชีพ จึงไม่มีเวลามาช่วยโรงเรียนมากนัก ส่วนมากผู้ปกครองจะมาช่วยตามที่ โรงเรียนขอความช่วยเหลือ โดยให้ความช่วยเหลือด้านแรงงาน ให้ยืมอุปกรณ์การเกษตร แนะนำ เทคนิคการเกษตร อนุญาตให้โรงเรียนใช้พื้นที่ทำการเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526) พบว่า ปัญหาการจัดโครงการ

อาหารกลางวันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ และสนับสนุนโครงการเท่าที่ควร เพราะไม่เป็นประโยชน์ของโครงการคิดว่าทำให้เด็กเสียเวลาเรียน เมื่อนักเรียนลงไปช่วยทำอาหาร ทั้งนี้ เพ็ญศรี ลักษณะงาม (2527) พบว่า เพราะโรงเรียนในชนบทส่วนมากมักตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก มีเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ผู้ปกครองและชุมชนไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ และเห็นว่าเรื่องการศึกษาเป็นเรื่องของโรงเรียนโดยเฉพาะ ทำให้ผู้ปกครองและชุมชน ไม่สนใจกิจกรรมของโรงเรียนมากนัก โรงเรียนจึงควรจัดให้มีกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้านการเกษตร และจากผลการวิจัย จากการสังเกตพบว่าโรงเรียนจัดให้มีการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนทราบ และเชิญชวนให้ชุมชนมาร่วมดำเนินการ ในระดับปานกลาง และเป็นศูนย์บริการความรู้ด้านการเกษตรให้ชุมชนได้ในระดับน้อย ซึ่งสุดใจ จรุงจิตต์ (2520) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดโครงการอาหารกลางวันว่าโรงเรียนควรมีการประชุมระหว่างครู และผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน สอดคล้องกับความคิดเห็นของ เฉลิม บุญธรรมเจริญ (2527) ที่กล่าวว่า ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นกรรมการดำเนินงาน เพื่อให้ผู้ปกครองและชุมชนเป็นเจ้าของโครงการร่วมกับโรงเรียน กิจกรรมต่าง ๆ จึงจะดำเนินไปได้ด้วยดี

3.4 การดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันโรงเรียนจัดกิจกรรมอาหารกลางวันหลาย ๆ รูปแบบ ทำให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันทุกวันมากที่สุดถึงร้อยละ 92.30 วิธีการที่โรงเรียนใช้มากคือให้นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน และอนุญาตให้นักเรียนบางส่วนกลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน รองลงมาคือให้นักเรียนทุกคนนำอาหารมาจากบ้าน โรงเรียนทำอาหารเสริมให้ และโรงเรียนทำอาหารขายในราคาถูก ส่วนโรงเรียนที่ใช้งบประมาณของโรงเรียนประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกคนได้รับประทาน โดยไม่คิดมูลค่ามีเพียงร้อยละ 7.60 เท่านั้น ซึ่งการดำเนินงานนี้ สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530) ที่ให้โรงเรียนสามารถเลือกใช้รูปแบบหนึ่ง หรือหลายรูปแบบในการจัดอาหารกลางวันได้ตามสภาพความพร้อมของโรงเรียน สภาพท้องถิ่นและฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น ๆ โดยโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมาก และยังไม่พร้อมที่จะจัดดำเนินงานเองทั้งหมดให้เลือกใช้รูปแบบประสม

ส่วนโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อย มีอัตราค่าเลี้ยงดูต่ำกว่าเกณฑ์ ชุมชนมีรายได้น้อย ให้เลือกใช้รูปแบบจัดอาหารเพิ่มเติม สำหรับโรงเรียนที่ไม่สามารถจัดบริการได้ทุกวัน โรงเรียนใช้วิธีให้นักเรียนนำอาหารจากบ้านมารับประทานร่วมกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีระชัย ศรีเมือง (2532) ที่พบว่า รูปแบบที่นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวัน คือ นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน และโรงเรียนทำอาหารให้รับประทานฟรี หรือหากทำจำหน่ายก็จะขายในราคาถูก และเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสรับประทานอาหารที่มีคุณค่า โรงเรียนจึงให้นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน และโรงเรียนทำอาหารเสริมให้ในบางวัน ทั้งนี้เพราะอาหารที่นักเรียนนำมาจากบ้านเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการน้อย และมีปริมาณเพียงเล็กน้อย

3.5 การประกอบอาหารกลางวัน

ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนจัดให้นักเรียนรับผิดชอบในการประกอบอาหารกลางวันแต่ละวัน โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนกลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ มีครูที่รับผิดชอบโครงการ จัดครูเวรเป็นแกนนำ ดูแล และช่วยเหลือการประกอบอาหาร สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) ที่มุ่งให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำอาหารกลางวัน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 7 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมผลผลิต การเตรียมอาหาร การประกอบอาหาร การรับประทานอาหาร การเก็บล้าง การจัดการ และการถนอมอาหาร มีการบูรณาการกิจกรรมโครงการกับการเรียนการสอน โดยโรงเรียนจัดตารางสอนให้เวลานักเรียนช่วยประกอบอาหาร ให้กำหนดขั้นตอนการทำงาน และศึกษาทำความเข้าใจการทำงานก่อนที่จะลงมือดำเนินการ โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนภาคปฏิบัติ (วีระชัย ศรีเมือง, 2532)

3.6 การส่งเสริมเผยแพร่ความรู้เรื่องอาหาร

โรงเรียนจัดให้มีการแนะนำนักเรียนและผู้ปกครอง เรื่องการดูแลรักษาคุณค่าอาหาร และใช้ตารางแสดงสารอาหาร ชี้แจงประกอบอาหารปรุงอาหารทุกครั้ง ซึ่งกองส่งเสริมผลศึกษาและสุขภาพ (2529) กล่าวว่า การดำเนินงานโครงการอาหารกลางวัน ที่มุ่งให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวัน จะส่งผลต่อสุขภาพอนามัยของนักเรียนให้ดีขึ้น ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ดี มีคุณค่าทางโภชนาการจนเป็นนิสัย และจากผลการวิจัยของ วีระชัย ศรีเมือง (2532) พบว่า มีนักเรียนมากกว่าร้อยละ 50

รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ในแต่ละวันนักเรียนได้รับประทานอาหารที่มีสารอาหารครบทั้ง 5 หมู่ และนักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารในปริมาณที่เพียงพอ นอกจากนี้โรงเรียนสามารถเผยแพร่ความรู้ด้านโภชนาการศึกษาคู่มือค่าอาหาร สำหรับชุมชน โดยการเชิญผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนในชุมชนมาประชุมชี้แจง ซึ่งเป็นวิธีการเผยแพร่ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนและท้องถิ่น ที่มีทรัพยากรค่อนข้างจำกัด แต่ปัญหาการขาดบุคลากรในโรงเรียนไม่มีเวลา ขาดงบประมาณในการดำเนินการเผยแพร่ และในกรณีที่ประชาชนในชุมชนไม่มีเวลาที่จะให้ความสนใจ เพราะมีการจะต้องประกอบอาชีพ หรือไปทำงานในท้องถิ่นอื่น

3.7 การประเมินสุขภาพนักเรียน

โรงเรียนมีการประเมินสุขภาพนักเรียนจากการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐานของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จากสถิติครั้งสุดท้าย ปี พ.ศ. 2534 ปรากฏว่าโรงเรียนร้อยละ 5 ที่นักเรียนมีน้ำหนักและส่วนสูง ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน สอดคล้องกับผลการสำรวจสุขภาพนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2532 ที่พบว่า นักเรียนที่ขาดสารอาหารมีปริมาณถึงร้อยละ 17.79 ซึ่ง นवलสมร ชมะสุนทร (2531) กล่าวว่า ในการจัดโครงการอาหารกลางวันให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ จำเป็นต้องมีการติดตาม และประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โรงเรียนควรจัดให้มีการประเมินผล โดยการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูง แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข โดยต้องปฏิบัติอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และบันทึกไว้ในบัตรสุขภาพของนักเรียนแต่ละคน ซึ่งน้ำหนักและส่วนสูงจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงภาวะสุขภาพ และแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตทางภาวะโภชนาการของแต่ละบุคคล ดังนั้นการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงของร่างกาย จึงเป็นวิธีหนึ่งที่น่าเชื่อถือ ประเมินผลความ เจริญเติบโตและความสมบูรณ์ของร่างกาย (อไผทัย เจตนาเสน, 2522)

3.8 เงินทุนงบประมาณโครงการอาหารกลางวัน

โรงเรียนส่วนมากมีเงินทุนงบประมาณโครงการอาหารกลางวัน ในปัจจุบันมากกว่า 4,000 บาท เงินทุนและสิ่งของที่โรงเรียนได้รับครั้งแรกนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะเริ่มกิจกรรมให้โรงเรียน จากนั้นโรงเรียนต้องระดมทรัพยากรจากชุมชน ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือมาก โดยเฉพาะหน่วยราชการที่ให้ความช่วยเหลือมากที่สุด คือ สำนักงานสวนจิตรลดา หน่วยราชการอื่น ๆ ให้ความช่วยเหลือบ้างแต่ไม่จริงจังนัก ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการ

ประถมศึกษาแห่งชาติ จึงควรจัดสรรเงินทุนหมุนเวียนให้สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของอาหารและโภชนาการที่ดีสำหรับเด็กวัยเรียน และเพื่อช่วยบรรเทาปัญหาการขาดสารอาหาร คณะรัฐมนตรีจึงมีมติอนุมัติเงินกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวัน สำหรับนักเรียนประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาสการศึกษาและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีนักเรียนที่ขาดแคลนจำนวน 1,808,147 คน คิดเป็นร้อยละ 30.99 โดยกำหนดเป็นพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา ประเดิมกองทุนครั้งแรก 500 ล้านบาท และเป็นค่าใช้จ่าย 50 ล้านบาท โดยเริ่มพิจารณาจัดสรรเงินทุนตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นไป (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2535) นอกจากนี้ เกษิงศักดิ์ อุทโยธา (2528) ได้เสนอแนะว่าปัจจัยที่ทำให้โครงการอาหารกลางวันประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว มีส่วนเกี่ยวข้องกับจำนวนเด็กนักเรียนที่มีความสามารถในการซื้ออาหารในโครงการอาหารกลางวัน และจำนวนเด็กยากจนที่โรงเรียนต้องช่วยเหลือ ฉะนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรหาเงินทุนเพื่อช่วยเหลือเด็กที่ยากจนเหล่านี้ นอกเหนือจากเงินทุนหมุนเวียนที่ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจัดสรรให้ ซึ่งมีจำนวนจำกัด

3.9 การตรวจเยี่ยมโครงการ

การตรวจเยี่ยมโครงการ จะช่วยให้ทราบถึงความก้าวหน้าในการดำเนินงานและเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บริหาร ช่วยให้เกิดความราบรื่นในการดำเนินงาน ช่วยแนะนำแก้ไขปัญหา และหาแนวทางการดำเนินงานที่ดีกว่า เพื่อให้งานประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ ทั้งยังช่วยให้เกิดกำลังใจในการทำงานแก่ผู้บริหาร จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนในโครงการได้รับการตรวจเยี่ยม นิเทศติดตามโครงการจากหน่วยงานบริหารส่วนกลาง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ในระดับปานกลาง ส่วนผู้ประสานงานโครงการส่วนจิตอาสา ได้ให้ความช่วยเหลือ ติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเรื่องนี้ ฤาเดช เกิดวิชัย (2531) ได้เสนอแนะว่า การตรวจเยี่ยมจากระดับสูงสู่ระดับปฏิบัติกับการรายงานจากระดับปฏิบัติสู่ระดับสูงนั้น ควรจะมีสัดส่วนที่สมดุลกัน จึงจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น

4. ความคิดเห็นของครูด้านการปฏิบัติ การให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน และ ประโยชน์ของการจัดทำโครงการ

4.1 ครูมีความเห็นว่า กิจกรรมการเกษตรที่ครูมีส่วนส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติมาก คือ กิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัว และการส่งเสริมให้นักเรียนปลูกไม้ผล ซึ่งครูได้นำเทคโนโลยีทางการเกษตรใหม่ ๆ มาให้นักเรียนปฏิบัติมากถึงร้อยละ 84.62 สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการให้นักเรียนได้มีความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่ ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับงานเกษตรของโรงเรียน ทั้งยังสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนนำไปปฏิบัติ (ฝ่ายพัฒนาและส่งเสริม สวนจิตรลดา, 2532) นอกจากนี้ครูยังสามารถบูรณาการกิจกรรมงานเกษตรให้สอดคล้องกับกิจกรรมอาหารกลางวันได้อย่างดียิ่ง โดยนอกจากจะให้นักเรียนได้ฝึกภาคปฏิบัติทำการเกษตรแล้ว ผลผลิตที่ได้ยังนำไปใช้ประกอบอาหารกลางวันให้นักเรียนรับประทานได้อีก และครูมีความเห็นว่ากิจกรรมอาหารกลางวันที่ครูปฏิบัติมาก คือ การส่งเสริมให้นักเรียนสร้างนิสัยที่ดีในการประกอบอาหาร การอธิบายถึงคุณค่าประโยชน์ของอาหารที่รับประทาน และการจัดทำบัญชีควบคุมงบประมาณ ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์พบว่า บุคลากรทุกโรงเรียนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานดี แต่เนื่องจากมีชั่วโมงสอนมาก ทำให้ไม่มีเวลาช่วยเหลือโครงการมากนักจึงปฏิบัติงานได้ไม่เต็มที่

4.2 ประโยชน์ของการจัดทำโครงการ

ครูมีความเห็นว่ากิจกรรมการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ เป็นประโยชน์แก่นักเรียนมาก เพราะกิจกรรมการเกษตรจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในการทำงาน ทำให้เกิดทักษะในการทำงาน มีนิสัยขยันหมั่นเพียร ช่วยเหลือตนเอง และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น รู้จักวิธีการทำงานกลุ่ม การทำงานร่วมกับผู้อื่น และเห็นประโยชน์ของการทำงาน ทั้งยังช่วยให้โรงเรียนมีผลผลิตทางการเกษตร ที่จะนำไปสนับสนุนโครงการอาหารกลางวัน ให้นักเรียนได้มีอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการรับประทานทุกวัน และมีปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาโรคขาดสารอาหารของเด็กในวัยเรียน และช่วยสร้างสุขนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหารให้กับนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี ฤกษ์สำราญ (2520) ค้วน ชาวหนู (2524) และ วิณะ วีระไวทยะ (2524) ที่พบว่าประโยชน์ของการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน ช่วยเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองนักเรียนในเรื่องอาหารกลางวัน ทำให้เด็กนักเรียน

ได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และได้สารอาหารครบถ้วนตามที่ร่างกายต้องการ เด็กจะได้รับประสบการณ์ในการทำงาน ทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาที่ดีของนักเรียน สอดคล้องกับ สุชาติ โสมประยูร (2525) ได้กล่าวว่า เมื่อนักเรียนมีสุขภาพดี การศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมจะดำเนินไปด้วยดี เด็กจะสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

5. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูด้านปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน

5.1 ผู้บริหารโรงเรียนและครู มีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องปัญหาด้านบุคลากร ซึ่งบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ จากผลการวิจัยพบว่า มีผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ไม่เคยเข้ารับการอบรมด้านการเกษตรและไม่มีประสบการณ์การเกษตรมาก่อน มีมากกว่าร้อยละ 50 ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบ เข้าคัดเลือก เป็นข้าราชการครูของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มิได้มีการระบุวิชาเอกของผู้สมัครที่ต้องการรับ โรงเรียนจึงยังคงต้องประสบปัญหาขาดครูที่มีคุณสมบัติที่ต้องการอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังพบว่าครูต้องปฏิบัติหน้าที่การสอนมาก ทำให้ไม่มีเวลาช่วยเหลือโครงการมากนัก จึงปฏิบัติงานได้ไม่เต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526) ที่พบว่า การจัดโครงการอาหารกลางวันที่เป็นปัญหามาก คือ การที่ครูต้องรับผิดชอบการจัดอาหารกลางวัน ทำให้มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนวิชาอื่น ๆ ของครู เนื่องจากบุคลากรมีน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนขาดครูด้านคหกรรมและการเกษตร ส่วนกิจกรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีปัญหาในระดับปานกลางคือ กิจกรรมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ความเหมาะสมของสภาพดินในการปลูกพืช ความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และความเพียงพอของพื้นที่ในการเพาะปลูกพืช การหาพันธุ์สัตว์ที่โรงเรียนต้องการ การสนับสนุนค่านพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ การให้อาหารสัตว์ อุปกรณ์การเลี้ยงสัตว์ การหาแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ และการจัดทำโรงเรียนพืชและสัตว์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทรา โสมรังสรรค์ (2529) ที่พบว่าโรงเรียนมีสถานที่ทำการเกษตร แต่ทำไม่สม่ำเสมอ ทั้งนี้เป็นเพราะมีปัญหาในด้านพื้นที่ ลักษณะของดิน และน้ำ รวมทั้งการที่ครูไม่มีความรู้ทางการเกษตรกรรม เมื่อลงมือทำแล้วได้ผลไม่คุ้มค่ากับการที่ต้องเหน็ดเหนื่อย จึงทำให้หมดกำลังใจ และจัดทำเฉพาะการเกษตรกรรมเพื่อการสอนเท่านั้น สำหรับกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์นั้น วีระชัย ศรีเมือง (2532)

พบว่าโรงเรียนส่วนมากจะมีกิจกรรมการเลี้ยงปลา เพราะใช้ต้นทุนต่ำ ได้ผลดีและสะดวกในการดูแล แต่ก็ยังมีปัญหาในเรื่องน้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง นอกจากนี้โรงเรียนยังนิยมเลี้ยงไก่พื้นเมือง แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับโรคระบาดสัตว์ จึงให้ผลผลิตได้บางส่วนเท่านั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าโรงเรียนสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้โดยการส่งครูไปอบรมพัฒนาความรู้ด้านการเกษตร การพาไปดูงานนอกสถานที่ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และขอความร่วมมือจากหน่วยงานเกษตรในพื้นที่ สถานศึกษาและสถานประกอบการเกษตรของเอกชนในชุมชน มาให้ความช่วยเหลือในด้านการเป็นวิทยากร อบรมให้ความรู้ การนำเทคนิควิธีการเกษตรใหม่ ๆ มาใช้ ให้ความช่วยเหลือด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เป็นต้น

5.2 ด้านกิจกรรมการค้าเนินงานประกอบอาหารกลางวัน ผู้บริหารโรงเรียนและครู มีความเห็นตรงกันว่ากิจกรรมที่จัดว่าเป็นปัญหาในระดับปานกลาง คือ การอุทิศเวลา มาช่วยโรงเรียนเป็นประจำของผู้ปกครองนักเรียน เนื่องจากผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีฐานะยากจน ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ และไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งโรงเรียนควรจะได้จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน ติดต่อประสานงานให้หน่วยราชการงานเกษตรเข้ามาให้ความรู้ ช่วยเหลือประชาชน เพื่อให้โรงเรียนสามารถเป็นศูนย์ประสานงานให้หมู่บ้านและชุมชน หรือเป็นแหล่งวิทยากรให้ชุมชนได้ ชุมชนจึงจะเกิดศรัทธา และเห็นความสำคัญของโรงเรียน เต็มใจเข้ามาช่วยเหลืองานโรงเรียน ซึ่งก็จะไม่ทำให้เสียเวลาเปล่า เพราะจะได้ความรู้จากโรงเรียน ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน นำไปปฏิบัติที่บ้าน ได้ผลผลิตมาใช้ในครัวเรือน หรือทำเป็นอาชีพเสริมได้

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรปรับปรุงระบบการจัดสรรบุคลากรที่มีคุณวุฒิทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ และเกษตรศาสตร์ ให้ตามความต้องการของโรงเรียน
2. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรให้มีการประสานขอความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในระดับนโยบายและมีการจัดทำโครงการสนับสนุน กำหนดภารกิจที่ชัดเจน บุคลากรดำเนินงาน และงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนในโครงการ

3. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรจัดระบบการติดตาม ให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำ ทุกระดับอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนรุดหน้า และเป็นการให้กำลังใจแก่ผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ปฏิบัติงานเกิดความกระตือรือร้นในการทำงานยิ่งขึ้น

4. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมให้โรงเรียนในโครงการ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเกษตร และเป็นทุนในการดำเนินงาน

5. สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ควรจัดให้มีการประชุม อบรมสัมมนา หรือพาไปดูงานนอกสถานที่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียน ครูอาหารกลางวัน ครูเกษตร รวมทั้งให้มีการเชิญหน่วยงานเกษตร สถานศึกษาด้านการเกษตร สถานประกอบการเกษตรของเอกชนในพื้นที่ อนามัย ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุมด้วย อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง เพื่อร่วมประเมินผลงานที่ผ่านมา และประสานการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

6. สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและสำนักงานกลุ่มโรงเรียน ควรจัดหาวิทยากร มาให้ความรู้ อบรมเพิ่มเติมระยะสั้น แก่ครูที่รับผิดชอบโครงการอาหารกลางวัน และครูที่ปฏิบัติงานเกษตรให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และทราบความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานของสมาชิก

7. โรงเรียนควรจัดกิจกรรมสหกรณ์แบบครบวงจร มีกิจกรรมร้านค้า กิจกรรมส่งเสริมการผลิต และกิจกรรมออมทรัพย์ เพื่อฝึกให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของการดำเนินงานสหกรณ์และประโยชน์ที่ได้รับ

8. โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์กับวัดและชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพราะกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์อาจจะทำในหมู่บ้านได้สะดวกกว่าในโรงเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ จะสำเร็จได้ก็ด้วยความร่วมมือของชุมชนในหมู่บ้านเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการบริหารโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ในโรงเรียน ดำรงตระเวนชายแดน เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป
2. ควรศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการเกษตรและอาหารกลางวัน เพื่อนำผลมาปรับปรุงการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา
3. ควรมีการศึกษาภาวะโภชนาการของนักเรียนโรงเรียนในโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาแก้ไขปัญหาโภชนาการของเด็กวัยเรียนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย